

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО

Корсєд С.О.,

доктор юридичних наук, професор,
в. о. президента

Науково-дослідного інституту публічного права

УДК 347.922

DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2021.3.4>МАЙБУТНЄ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ЯК ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРИПИНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СПЛИВОМ
СТРОКУ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ

У науці цивільного права дискусійним залишається питання щодо можливості припинення порушеного суб'єктивного цивільного права у зв'язку зі впливом строку позовної давності, адже починаючи ще з радянського періоду одні автори вважали, що зі впливом строку позовної давності припиняється саме суб'єктивне цивільне право, яке нерозривно пов'язане з можливістю примусового його здійснення; водночас, на думку низки інших науковців, зі впливом позовної давності припиняється не саме суб'єктивне право, а лише можливість його примусового здійснення в конкретному випадку; з точки зору інших науковців суб'єктивне право втрачається лише з моменту ухвалення судом рішення про відмову в позові у зв'язку з пропуском позивачем позовної давності; більшість же сучасних авторів вважають, що зі впливом позовної давності суб'єктивне право не погашається, а продовжує існувати, хоча й не може бути реалізоване в примусовому порядку [1; 2].

Судова практика, своєю чергою, з одного боку, не визнає такої підстави для припинення зобов'язання, як вплив строку позовної давності [3], а з іншого боку, називає позовну давність законним правом правопорушника уникнути переслідування або притягнення до суду [4]. Європейський суд з прав людини, юрисдикція якого поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції (пункт 1 статті 32 Конвенції), наголошує, що «позовна давність – це законне право правопорушника уникнути переслідування або притягнення до суду після закінчення певного періоду після скоєння правопорушення. Термін позовної давності, що є звичайним явищем у національних законодавствах держав – учасників Конвенції, виконує кілька завдань, у тому числі забезпечує юридичну визначеність та остаточність,

запобігаючи порушенню прав відповідачів, що можуть трапитись у разі прийняття судом рішення на підставі доказів, що стали неповними через вплив часу» (п. 570 рішення від 20 вересня 2011 року за заявою № 14902/04 у справі ВАР «Нафтова компанія «Юкос» проти Росії»; п. 51 рішення від 22 жовтня 1996 року за заявами № 22083/93, 22095/93 у справі «Стаббінгс та інші проти Сполученого Королівства») [5].

З огляду на це науковий і практичний інтерес являють погляди науковців та правові позиції Верховного Суду стосовно наявності або відсутності матеріально-правових підстав припинення зобов'язань у зв'язку зі впливом строку позовної давності, а також законодавчі ініціативи в цьому питанні та можливі форми реалізації зазначеної підстави припинення зобов'язання у цивільному судочинстві. Дослідження цих питань і є метою нашої статті.

Як відомо, строки позовної давності дисциплінують учасників цивільного обороту, створюють визначеність і стабільність цивільних правовідносин; стимулюють їх до активності у здійсненні належних їм прав; дозволяють ефективно впорядковувати і систематизувати цивільний оборот, забезпечити дотримання господарських договорів, зміцнити договірну дисципліну і сталість цивільних відносин, своєчасний захист прав та інтересів суб'єктів цивільних правовідносин, оскільки відсутність розумних часових обмежень для примусового захисту порушених цивільних прав призвело б до обмеження охоронюваних законом прав і інтересів відповідачів і третіх осіб, які не завжди могли б заздалегідь врахувати необхідність збирання та збереження значущих для розгляду справи відомостей і фактів. Застосування судом за заявою сторони у спорі позовної давності захищає учасників цивільного

обороту від необґрунтованих вимог і одночасно спонукає їх своєчасно турбуватись про здійснення і захист їхніх прав [6; 7; 8].

Ще у середині минулого століття серед учених-цивілістів існував спір про те, чи погашається зі впливом позовної давності лише можливість примусового здійснення цивільного суб'єктивного права, в тому числі позовний судовий захист з погашенням права на позов у матеріальному сенсі, або ж зі впливом строку позовної давності припиняє своє існування саме цивільне матеріальне суб'єктивне право [9].

У науковій літературі останніх років питання про долю порушеного суб'єктивного цивільного права у зв'язку із впливом строку позовної давності вирішується однаково. Вчені-цивілісти вважають, що порушене суб'єктивне речове право продовжує існувати, незважаючи на вплив строку позовної давності за вимогою про його захист або заявою про її застосування (якщо до такої вимоги позовна давність взагалі підлягає застосуванню). Після закінчення строку позовної давності зобов'язання продовжує існувати, але в зміненому («пошкодженому») вигляді. Кредитор, як і раніше, має право вимагати від боржника виконання його обов'язку, але втрачає можливість судового захисту цього права, а боржник має право надати кредитору передбачене зобов'язанням виконання (у цьому разі кредитор, якщо це відповідає характеру зобов'язання, зобов'язаний прийняти виконання) або відмовитися від виконання у зв'язку із закінченням строку позовної давності. Забезпеченого судовим примусом юридичного обов'язку боржника здійснити виконання в такому зобов'язанні вже не існує. Сплив позовної давності на вимогу кредитора у зобов'язанні не припиняє відповідне зобов'язальне правовідношення, але вносить якісні зміни у його зміст [7]. Позовну давність називають строком, протягом якого право на позов може бути здійснене у примусовому порядку. В добровільному порядку захист порушеного права не обмежується будь-якими строками. Право на захист – більш широке поняття. Воно існує і за межами строку позовної давності, поки порушене право фактично буде відновлене (виконання рішення суду). Тобто право на позов припиняється після набрання рішенням суду законної сили, а право на захист – з моменту відновлення права [10]. Окремі науковці розмірковують, що якщо розглядати, що закінчення строку давності автоматично погашає суб'єктивне право, то довелося б визнати, що суд у цьому разі наділяє особу

суб'єктивним правом, однак відповідно до чинного законодавства це не належить до його повноважень і суперечить основним принципам цивільного судочинства [2].

Превалює думка, що суб'єктивне право у разі закінчення позовної давності продовжує існувати, оскільки у разі закінчення строку давності припиняється не саме матеріальне право заінтересованої особи, а право примусового здійснення через суд суб'єктивного матеріального права. У разі неналежного виконання зобов'язання кредитор фактично позбавлений можливості здійснити механізм примусового захисту свого права, оскільки вплив позовної давності погашає матеріальне охоронне суб'єктивне право на судовий захист [11, с. 99, 102].

Судова практика стоїть на шляху подібного тлумачення відповідних положень цивільного законодавства стосовно можливості (а точніше неможливості) впливу позовної давності на припинення зобов'язання. Так, в одній зі справ Верховний Суд зробив висновок, що позовна давність пов'язується із судовим захистом суб'єктивного права особи в разі його порушення, невизнання або оспорювання. Якщо упродовж установлених законом строків особа не подає до суду відповідного позову, то за загальним правилом ця особа втрачає право на позов у розумінні можливості у судовому порядку здійснити належне їй цивільне майнове право. Тобто вплив позовної давності позбавляє цивільне суб'єктивне право здатності до примусового виконання проти волі зобов'язаної особи. У зобов'язальних відносинах (стаття 509 ЦК України) суб'єктивним правом кредитора є право одержати від боржника виконання його обов'язку з передачі майна, виконання роботи, надання послуги тощо. Зі впливом позовної давності в цих відносинах кредитор втрачає можливість у судовому порядку примусити боржника до виконання обов'язку. Так само боржник зі впливом строку позовної давності одержує вигоду – захист від можливості застосування кредитором судового примусу до виконання обов'язку. Однак змістом статті 267 ЦК України вплив позовної давності сам по собі не припиняє суб'єктивного права кредитора, яке полягає в можливості одержання від боржника виконання зобов'язання як у судовому порядку, так і без використання судового примусу. Зокрема, суд не має права застосовувати позовну давність інакше, як за заявою сторін, і без такої заяви може задовольнити позов за впливом строку позовної давності (частина третя

статті 267 ЦК України). У разі пропущення позовної давності та наявності заяви сторони про її застосування суд може визнати причини пропущення поважними та прийняти рішення про задоволення позову (частина п'ята статті 267 ЦК України). Крім того, навіть після спливу позовної давності боржник може добровільно виконати зобов'язання і таке виконання закон визнає правомірним, здійсненим за наявності достатньої правової підстави (частина перша статті 267 ЦК України), установлюючи для особи, яка виконала зобов'язання після спливу позовної давності, заборону вимагати повернення виконаного. Отже, ЦК України сплив позовної давності окремою підставою для припинення зобов'язання не визнає. Виконання боржником зобов'язання після спливу позовної давності допускається та визнається таким, що має достатню правову підставу. Пропущення позовної давності також не породжує права боржника вимагати припинення зобов'язання в односторонньому порядку (частина друга статті 598 ЦК України), якщо таке його право не встановлено договором або законом окремо. Таким чином, за загальним правилом ЦК України зі спливом позовної давності, навіть за наявності рішення суду про відмову в позові з підстави пропущення позовної давності, зобов'язання не припиняється [12].

В іншій справі, враховуючи, що договір іпотеки не припинив своєї дії, як і не припинилась і сама іпотека, оскільки Законом України «Про іпотеку» не передбачено такої підстави для припинення іпотеки, як сплив позовної давності для звернення до суду з позовом до позичальника про звернення стягнення заборгованості на предмет іпотеки, а банк як попередній іпотекодержатель за договором іпотеки має пріоритет над наступними іпотеками, Верховний Суд погодився з висновком суду першої інстанції про відмову у задоволенні позову про припинення іпотеки. При цьому Верховний Суд зробив висновок, що сплив строку позовної давності звернення до суду та наявність судового рішення про відмову у задоволенні позову з підстави пропущення позовної давності не припинило невиконане зобов'язання та договір іпотеки, яким таке зобов'язання забезпечене, не припинило суб'єктивного права кредитора на одержання від боржника виконання зобов'язання без використання судового примусу, зокрема в позасудовому порядку, визначеному сторонами в іпотечному договорі – на підставі договору іпотеки, що містить застереження про

задоволення вимог іпотекодержателя, шляхом набуття права власності на предмет іпотеки [3].

Ще в одній справі Верховний Суд теж зробив висновок, що позовна давність пов'язується із судовим захистом суб'єктивного права особи у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Якщо упродовж установлених законом строків особа не подає до суду відповідного позову, то за загальним правилом ця особа втрачає право на позов у розумінні можливості у судовому порядку захистити належне їй цивільне майнове право. Тобто сплив позовної давності позбавляє цивільне суб'єктивне право здатності до примусового виконання проти волі зобов'язаної особи. Однак за змістом статті 267 ЦК України сплив позовної давності сам по собі не припиняє суб'єктивного права кредитора, яке полягає у можливості одержання від боржника виконання зобов'язання як у судовому порядку, так і без використання судового примусу. Нормами ЦК України не передбачено, що сплив позовної давності є окремою підставою для припинення зобов'язання [13].

Така судова практика вже є усталеною. Хоча можна знайти окремі судові рішення, в яких суд визнавав припиненими правовідносини у зв'язку із спливом строку позовної давності. Наприклад, Вищий господарський суд України, задовольняючи позов про припинення договору іпотеки, виходив з того, що рішеннями господарських судів в іншій справі, які набрали законної сили, за участю тих же сторін спірних правовідносин, встановлено преюдиційні у разі розгляду такого спору обставини відмови відповідачу у визнанні права власності на спірне майно внаслідок звернення на нього стягнення як на предмет іпотеки, які впливали з пропуску позивачем (банком) строку позовної давності за вимогами про звернення стягнення на предмет іпотеки та визнання на нього права власності за іпотекодержателем. Сплив позовної давності, який є підставою для відмови у позові відповідно до частини 4 статті 267 ЦК України, означає, що вже жодна вимога не підлягає примусовому здійсненню за будь-якого розгляду суперечки, порушеної після цього моменту. Відповідно до статті 266 ЦК України сплив позовної давності на вимоги про звернення стягнення на заставне майно шляхом визнання права власності означає, що будь-які додаткові вимоги, пов'язані з обтяженням такого предмета, не можуть бути задоволені, а сам предмет є вільним від обтяжень. Іпотека належного позивачу на праві приватної власності нерухомого майна, яка є

похідною від основного зобов'язання, припиняється у зв'язку з припиненням основного зобов'язання, яке нею забезпечувалося [14]. А нещодавно Велика Палата Верховного Суду зробила висновок про припинення іпотеки у разі переходу права власності на неї, зазначивши, що за відсутності в реєстрі відомостей про права інших осіб на нерухоме майно або їх обтяжень особа, яка добросовісно покладалася на ці відомості, тобто не знала і не мала знати про існування таких прав чи обтяжень, набуває право на таке майно вільним від незареєстрованих прав інших осіб та обтяжень (пункт 38 постанови Великої Палати Верховного Суду від 23 жовтня 2019 року у справі № 922/3537/17). За таких умов право іпотеки припиняється, відомості про іпотеку поновленню не підлягають, а позов про звернення стягнення на предмет іпотеки не підлягає задоволенню [15]. Хоча треба розуміти, що такі рішення скоріш є винятком із правила.

Отже, як було показано вище, всі доктринальні підходи, а також судова практика ґрунтуються на тлумаченні відповідних положень цивільного законодавства. При цьому, виходячи із висновку, сформульованого Верховним Судом у постанові від 21.10.2020 у справі № 501/2072/16-ц, правові наслідки впливу позовної давності застосовуються у разі наявності порушеного права та наявності вимоги про стягнення заборгованості або звернення стягнення на предмет іпотеки. Оскільки такої вимоги кредитор не пред'явив, а здійснив захист своїх прав на підставі іпотечного застереження, то позовна давність у такому разі не застосовується [16], тобто у разі незастосування судового механізму позовна давність взагалі не впливає на можливість примусового здійснення суб'єктивного цивільного права.

Водночас вчені-цивілісти, наводячи свої аргументи стосовно впливу позовної давності на можливість припинення зобов'язання, не звертають увагу на податкові наслідки, які тягне за собою для особи-боржника закінчення строку позовної давності. Так, п.п. 164.2.7 п. 164.2 ст. 164 ПК України відносить до оподатковуваних доходів суму заборгованості платника податків за укладеним ним цивільно-правовим договором, за якою минув строк позовної давності та яка перевищує суму, що становить 50 відсотків місячного прожиткового мінімуму. У такому разі фізична особа самостійно сплачує податок з доходів фізичних осіб і військовий збір з таких доходів та зазначає їх у річній податковій декларації [17]. Тобто фактично після

сплати податку з доходів особа вважається набувачем коштів або майна, які вона не повертає у зв'язку зі спливом позовної давності. Проте цивільне законодавство такий випадок не визнає підставою для припинення зобов'язання і не розглядає як підставу набуття прав на залишені (утримані) у себе грошові кошти або майно, які вже їх законному власнику не повертаються.

Таким чином, єдиним можливим механізмом припинення зобов'язання у зв'язку із спливом строку позовної давності (про застосування якої заявлено стороною у спорі) може бути лише закріплення відповідної підстави в законодавстві, адже за частиною другою статті 12 ЦК України нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення, крім випадків, встановлених законом, а частиною другою статті 598 ЦК України прямо передбачено, що припинення зобов'язання на вимогу однієї зі сторін допускається лише у випадках, встановлених договором або законом. І такі спроби внесення змін до законодавства раніше вже були. Так, у Верховній Раді України у 2016 році був зареєстрований проект закону про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо припинення зобов'язання зі спливом строків позовної давності (який у 2019 році було відкликано суб'єктом законодавчої ініціативи), яким пропонувалось частину першу статті 266 ЦК України викласти в такій редакції: «1. Зі спливом позовної давності до основної вимоги вважається, що позовна давність спливла і до додаткової вимоги (стягнення неустойки, стягнення на заставлене чи іпотечне майно, застосування застереження тощо), внаслідок чого зобов'язання за основною і додатковою вимогами є припиненими». У статті 267 ЦК України пропонувалось передбачити, що «рішення суду, яким застосовано наслідки впливу строків позовної давності, також є підставою для припинення зобов'язання». А також пропонувалось доповнити новою статтею 598-1 «Припинення зобов'язання зі спливом строків позовної давності». В пояснювальній записці до цього законопроекту наголошувалось на необхідності запровадження механізму захисту права громадян-боржників на припинення зобов'язання у зв'язку зі спливом строків позовної давності [18].

Такі законодавчі зміни, на наш погляд, є необхідними, відповідають вимозі «якості закону», зокрема передбачуваності його приписів, адже у разі закінчення строку позовної давності (і відсутності підстав для його поновлення)

майно або грошові кошти залишаються у боржника, а кредитор позбавляється можливості їх повернути (за відсутності волі боржника), тобто кредитор фактично позбавляється свого права на майно або грошові кошти. А якщо йдеться про ввідикацію майна, то у разі відмови в задоволенні ввідикаційного позову фактичний володiлець майна (зокрема, нерухомого, право власності на яке зареєстроване за ним у державному реєстрі) залишається його єдиним власником з усіма правомочностями власника. Водночас, як висловився Європейський суд з прав людини, позовна давність виконує кілька завдань, у тому числі забезпечує юридичну визначеність та остаточність, запобігаючи порушенню прав відповідачів (п. 570 рішення від 20 вересня 2011 року за заявою № 14902/04 у справі ВАТ «Нафтова компанія «Юкос» проти Росії»; п. 51 рішення від 22 жовтня 1996 року за заявами № 22083/93, 22095/93 у справі «Стаббінгс та інші проти Сполученого Королівства»). Тобто фактично йдеться про «право» відповідача на неповернення майна чи грошових коштів, яке захищає суд, ухвалюючи рішення про відмову в позові кредитором у зв'язку зі спливом строку позовної давності.

Отже, йдеться про захист прав особи, яка у себе неправомірно утримує (зберігає) майно або грошові кошти і стосовно вимоги про повернення яких сплинув строк позовної давності.

Раніше ми вже детально обґрунтували позицію про те, що у судовому рішенні у разі відмови в позові отримують свій захист права відповідача [19, с. 241], адже це впливає із завдань цивільного судочинства, яке зводиться до остаточного усунення правового конфлікту між сторонами з юридичної точки зору, що можливо, зокрема, коли суд дійде висновку про незаконність (у тому числі й через закінчення строку позовної давності) позовних вимог позивача, захищаючи таким чином інтереси відповідача [20, с. 46]. В цьому ми згодні із З.В. Ромовською, яка теж вважає, що, відмовивши в позові, суд тим самим захистив права відповідача [21, с. 7]. Тобто суд буде захищати право боржника про захист його права бути звільненим від переслідування або притягнення до суду за вимогою, по якій сплинув строк позовної давності.

Також ми враховуємо, що в механізмі припинення зобов'язання у зв'язку зі спливом строку позовної давності головна роль має бути відведена саме суду, адже згідно з частиною третьою статті 267 ЦК України позовна давність застосовується за заявою сторони у спорі тільки судом.

У цьому контексті з процесуальної точки зору інтерес будуть представляти форми реалізації зазначеної підстави припинення зобов'язання в порядку цивільного судочинства.

Першою формою залишиться наявна на сьогодні форма захисту прав боржника, яка реалізується шляхом відмови в задоволенні позову кредитора до боржника у зв'язку зі спливом строку позовної давності по такій вимозі. Адже, заявляючи про застосування позовної давності, відповідач (боржник) таким чином заявляє про захист свого права (тобто права бути звільненим від обов'язку). Таке рішення суду, яким застосовано наслідки спливу строку позовної давності, має стати підставою для припинення зобов'язання.

Інша форма може бути реалізована за позовом боржника (однієї зі сторін правочину) до кредитора (іншої сторони правочину) про припинення зобов'язання (визнання зобов'язання припиненим), на підставі якого боржник отримав майно або грошові кошти (пред'явлення такого позову може бути необхідним для припинення застави/іпотеки і скасування обтяження майна). Така позовна вимога буде безпосередньо спрямована на захист права бути звільненим від обов'язку, вимога про примусове виконання якого погашена позовною давністю. Але не виключено, що в такій справі кредитор може пред'явити зустрічний позов про примусове виконання обов'язку і доводити у суді поважність пропуску ним строку позовної давності або ж його переривання чи зупинення. Від вирішення зустрічного позову буде безпосередньо залежати задоволення первісного позову про припинення зобов'язання у зв'язку зі спливом строку позовної давності.

Визнання законом факту спливу позовної давності як підстави припинення зобов'язання може зумовити ще одну форму реалізації зазначеної підстави припинення зобов'язання у цивільному судочинстві, а саме пред'явлення боржником (іпотекодавцем) позову до кредитора (іпотекодержателя) про визнання недійсним звернення стягнення на предмет іпотеки в позасудовому порядку (наприклад, шляхом реєстрації іпотекодержателем права власності за собою) та повернення нерухомого майна у власність іпотекодержателя з підстав закінчення строку позовної давності на момент позасудового звернення стягнення і відсутність підстав для його поновлення.

Такі форми реалізації припинення зобов'язання у зв'язку зі спливом строку позовної давності (а точніше констатація факту при-

пинення зобов'язання з огляду на відсутність поважності причин для поновлення строку позовної давності) в цивільному судочинстві забезпечать реалізацію норми про застосування позовної давності «за рішенням суду», а також дозволять на підставі дослідження і оцінки належних і допустимих доказів з достовірністю і вірогідністю встановити наявність/відсутність поважних причин пропуску кредитором строку позовної давності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Скрябин С.В. Исковая и приобретательная давность. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30007313#pos=6;-116.
2. Орлова Л.М. Правовые последствия истечения срока исковой давности. *Управление в социальных и экономических системах* : материалы XIX международной научно-практической конференции, г. Минск, 18 мая 2010 г. Минский ин-т управления / редкол.: Н.В. Суша и др. Минск, 2010. С. 154–156. URL: <http://elibrary.miu.by/conferences/item.uses/issue.xix/article.91.html>.
3. Постанова Верховного Суду від 04.04.2018 у справі № 921/247/17-г/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73334975>.
4. Постанова Верховного Суду від 28.10.2019 у справі № 626/1799/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85325077>.
5. Постанова Верховного Суду України від 16.09.2015 у справі №6-68цс15. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_vsu_vid_16_09_2015_roku_u_sprav_i_6_68tss15/.
6. Агутин А.В., Захарова В.В. Проблемы института сроков исковой давности. Электронный научный журнал «Наука. Общество. Государство». 2020. Т. 8. № 4 (32). С. 139. URL: <http://esj.pnzgu.ru>.
7. Эрделевский А.М. О действии исковой давности на обязательство. Подготовлен для системы КонсультантПлюс, 2011. URL: <https://center-bereg.ru/b4913.html>.
8. Постанова Верховного Суду від 07.10.2020 у справі № 478/5566/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92120368>.
9. Черепяхин Б.Б. Спорные вопросы понятия и действия исковой давности. *Советское государство и пра-*

во. 1957. № 7. С. 62–70. URL: http://civil.consultant.ru/elib/books/22/page_29.html.

10. Кархалев Д.Н. Срок исковой давности в гражданском праве. *Законы России: опыт, анализ, практика*. 2019. № 2. С. 79–83.
11. Ильичев П.А. Исковая давность. Проблемы теории и правоприменительной практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2013. 171 с. URL: https://msal.ru/common/upload/Dissertatsiya_-_Plichev_P.A.%5B1%5D.pdf.
12. Постанова Верховного Суду України від 15.05.2017 у справі № 643/4395/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/66720091>.
13. Постанова Верховного Суду від 06.05.2020 у справі № 539/3306/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89130999>.
14. Постанова Вищого господарського суду України від 09.12.2014 у справі № 910/14754/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/41943194>.
15. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15.06.2021 у справі № 922/2416/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98146719>.
16. Постанова Верховного Суду від 21.10.2020 у справі № 501/2072/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92482928>.
17. Кравченко Д. Минула позовна давність за комуналкою: наслідки для фізособи. *Податки & бухгалтер.* Квітень, 2019. № 33. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2019/april/issue-33/article-43985.html>.
18. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо припинення зобов'язання зі спливом строків позовної давності : проект Закону України № 5411 від 16.11.2016 (5 сесія VIII скликання). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60518.
19. Короєд С.О. Завдання цивільного судочинства за законодавством України та країн СНД: аналіз складових чинників. *Порівняльно-правові дослідження*. 2012. № 1–2. С. 236–242.
20. Короєд С.О. Охорона прав та вирішення цивільних справ як самостійні завдання цивільного судочинства в аспекті підвищення його ефективності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету* : збірник наукових праць. Серія: *Юриспруденція*. Випуск 6-1. Том 2. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2013. С. 44–47.
21. Цивільний процесуальний кодекс: науково-практичний аналіз. 2-ге вид. Київ : ВД «Дакор», 2014. 600 с.

Короєд С.О. МАЙБУТНЄ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ЯК ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИПИНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СПЛИВОМ СТРОКУ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ

У статті розглядаються погляди науковців та правові позиції Верховного Суду стосовно наявності або відсутності матеріально-правових підстав припинення зобов'язань у зв'язку зі спливом строку позовної давності. Дається характеристика правової природи позовної давності. Висвітлюються наукові погляди сучасних авторів на питання про долю порушеного суб'єктивного цивільного права у зв'язку із спливом строку позовної давності. Наводяться окремі судові рішення, в яких суд визнавав припиненими правовідносини у зв'язку із спливом строку позовної давності. Визначаються податкові наслідки, які тягне за собою для особи-боржника закінчення строку позовної давності. Дається позитивна оцінка законодавчим ініціативам щодо припинення зобов'язання зі спливом строків позовної давності, адже у разі закінчення строку позовної давності (і відсутності підстав для його поновлення) майно або грошові кошти залишаються у боржника, а кредитор позбавляється можливості їх повернути (за відсутності волі боржника), тобто кредитор фактично позбавляється свого права на майно або грошові кошти. Обґрунтовується, що в такому разі йдеться про

захист прав особи, яка у себе неправомірно утримує (зберігає) майно або грошові кошти і стосовно вимоги про повернення яких сплинув строк позовної давності. Визначаються можливі форми реалізації зазначеної підстави припинення зобов'язання у цивільному судочинстві. Першою формою залишиться наявна на сьогодні форма захисту прав боржника, яка реалізується шляхом відмови у задоволенні позову кредитора до боржника у зв'язку зі спливом строку позовної давності по такій вимозі. Аргументовано, що інша форма може бути реалізована за позовом боржника до кредитора про припинення зобов'язання, на підставі якого боржник отримав майно або грошові кошти. Третьою формою, за висновком автора, є пред'явлення боржником (іпотекодавцем) позову до кредитора (іпотекодержателя) про визнання недійсним звернення стягнення на предмет іпотеки в позасудовому порядку та повернення нерухомого майна у власність іпотекодержателя з підстав закінчення строку позовної давності і відсутність підстав для його поновлення.

Ключові слова: суб'єктивне цивільне право, позовна давність, строк, захист права, здійснення права, припинення зобов'язання, суд, цивільне судочинство.

Koroied S.O. THE FUTURE OF CIVIL LITIGATION AS A FORM OF TERMINATION OF THE OBLIGATION IN CONNECTION WITH THE EXPIRATION OF THE STATUTE OF LIMITATIONS

The article examines the views of scholars and the legal position of the Supreme Court regarding the presence or absence of substantive grounds for termination of obligations in connection with the expiration of the statute of limitations. A description of the legal nature of the statute of limitations is given. The scientific views of modern authors on the fate of the violated subjective civil law in connection with the expiration of the statute of limitations are highlighted. Court decisions in which the court declared the legal relationship terminated due to the expiration of the statute of limitations are presented. The tax consequences of the expiration of the statute of limitations for the debtor are determined. There are given a positive assessment of legislative initiatives to terminate the obligation with the expiration of the statute of limitations, because in case of expiration of the statute of limitations (and no grounds for its renewal) the property or funds remain with the debtor, and the creditor loses the opportunity to return (in the absence of the debtor's will), i.e. the creditor is actually deprived of his right on property or money. It is substantiated that in this case it is a question of protection of the rights of the person who illegally retain (keeps) property or money and concerning the claim for return of which the statute of limitations has expired. Possible forms of realization of the specified grounds for termination of the obligation in civil proceedings are determined. The first form will remain the current form of protection of the debtor's rights, which is implemented by refusing to satisfy the creditor's claim against the debtor due to the expiration of the statute of limitations on such a claim. It is argued that another form can be implemented on the debtor's claim against the creditor for termination of the obligation on the basis of which the debtor received property or money. The third form, according to the author, is filing by debtor (mortgagor) of a claim to the creditor (mortgagee) to nullify the foreclosure on the subject of the mortgage in non-judicial order and return of real estate to the mortgagor, on the grounds of expiration of the statute of limitations and lack of grounds for its renewal.

Key words: subjective civil law, statute of limitations, term, protection of law, exercise of right, termination of obligation, court, civil proceedings.